

Vägval för framtiden 4

Vägval för framtiden 4

TRENDER SOM PÅVERKAR DET KOMMUNALA OCH REGIONALA
UPPDRAGET FRAM EMOT 2030.

Innehållsförteckning

Förord	4
Övergripande förändringskrafter	5
Globalisering	6
Demografi.....	6
Klimatförändringar.....	7
Teknik.....	7
Värderingar	8
Trender	9
1. Ökat behov av livslångt lärande.....	10
2. Användare driver teknisk utveckling	13
3. Nya livsmönster påverkar platsbundenhet.....	16
4. Hållbarhetsarbete ger konkurrensfördelar	19
5. Välfärdsbrottslighet slukar allt mer resurser	22
6. Ökad polarisering och utsatthet	25
7. Det lokala och regionala handlingsutrymmet utmanas.....	28
8. Tillitens betydelse uppmärksammas allt mer.....	30
9. Komplexa samhällsutmaningar kräver nya arbetssätt.....	33
10. Ökad medvetenhet om samhällets sårbarhet.....	36

Förord

Även om vi inte med säkerhet kan förutsäga framtiden finns det mer eller mindre synliga trender som kommuner och regioner behöver förhålla sig till. Det kan handla om ökad komplexitet, nya utmaningar eller möjligheter som påkallar behov av nya arbetssätt eller perspektiv. Exempelvis klimatförändringar som vi måste förebygga och förbereda oss för och demografiska förändringar som påverkar både välfärden och kompetensförsörjningen.

"Vägval för framtiden 4" är den fjärde omvärldsanalysen som Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, presenterar. Analysen utgör professionella bedömningar och är ett inspirerande material för användning i exempelvis en ledningsgrupp eller en budgetberedning.

År 2010 presenterade SKR en första omvärldsanalys i form av tretton trender tillsammans med en animerad film och tillhörande handledning. Analysen var resultatet av ett samarbete mellan SKR och konsultföretaget Kairos Future. Innehållet beskrev övergripande förändringskrafter och trender som bedömdes påverka det kommunala och regionala uppdraget mot år 2020. Omvärldsmaterialet har varit flitigt efterfrågad vilket lett fram till att vi nu för fjärde gången erbjuder en analys med tillhörande animerad film och en handledning. **"Vägval för framtiden 4, tio trender som påverkar det kommunala och regionala uppdraget fram mot år 2030"**.

Ansvariga för processen och innehållet på SKR är Klas Danerlöv, Märit Melbi, Linda Nordberg, Christina Thulin samt Jan Torége. Tillsammans med ca 30 representanter från kommuner, regioner och sakkunniga på SKR genomfördes en inledande trendanalys ledd av Fredrik Torberger, Kairos Future. Därefter har analys och texter bearbetats och faktagranskats.

Vägval för framtiden ska ses som ett verktyg att använda fritt. Vår förhoppning är att materialet ska stimulera till samtal om viktiga vägval inför framtiden. Syftet är att öppna frågeställningar snarare än att ge svar.

Stockholm i augusti 2021

Håkan Sandahl

Avdelningschef, ES

Avdelningen för ekonomi och styrning

Gunilla Glasare

Avdelningschef, TS

Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Övergripande förändringskrafter

Det finns ett antal övergripande områden – globalisering, demografi, klimat, teknik och värderingar – där förändringar av dem starkt påverkar såväl Sverige som övriga världen. De är ofta svåra att påverka lokalt och regionalt och konsekvenserna av dem kan se olika ut i olika delar av Sverige. Men oavsett om förändringarna utgör möjligheter, hot eller både och, så måste man lokalt och regionalt ha en strategi för att möta dem. De som bäst förstår och förmår att hantera dessa fundamentala förändringskrafter kan också bäst dra fördelar av dem.

Globalisering

Med globalisering menas att stater och samhällen över hela världen knyts samman i ömsesidiga beroendeförhållanden. Den bygger på öppenhet och frihet avseende handel, investeringar och kapital samt av information och teknologi. Globaliseringen är en följd av politiska beslut och en konsekvens av minskade kommunikations- och transaktionskostnader genom ny teknik. Globaliseringen har två sidor. Globalisering och frihandel har gett världen en ökad ekonomisk tillväxt och minskad fattigdom. Genom globaliseringen sprids kunskap, kultur och teknik som kan användas till att skapa välstånd. Samtidigt finns det många som framhåller att globaliseringen också förflyttar makt från nationer till marknaden, att den skapar inkomst- och förmögenhetsklyftor inom länder samt har negativ inverkan på klimat och miljö.

Den ökade nationalismen och politisk populism som syns på olika håll, tillsammans med spänningar mellan aspirerande stormakter kan innebära att globaliseringen bromsas upp.

Demografi

Ett lands ekonomi och arbetsmarknad påverkas av den demografiska utvecklingen. Efterfrågan på välfärdstjänster som skola, bostäder, barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg varierar över tiden beroende på befolkningens storlek och ålderssammansättning vilket kräver att samhällsplanering och finansiering hänger med. Den tydligaste demografiska trenden i västvärlden är att låga födelsetal och ökad livslängd medfört en allt äldre befolkning. Det leder till ett större behov av omsorg och vård, vilket sätter press på välfärdssystemen och på kompetensförsörjningen. Sverige står också inför stora demografiska påfrestningar, men läget är bättre här än i många andra EU-länder. Det föds förhållandevis många barn per kvinna i Sverige och den stora flyktinginvandringen under 2010-talet har föryngrat befolkningen.

Att flyktinginvandringen ska minska pressen på välfärdssystemen förutsätter dock att nyanlända kommer i arbete och kan bidra till samhällets välstånd.

Migrationsfrågan skapar oenighet såväl inom som mellan länder och har i en del länder förändrat det politiska landskapet. När styrkeförhållanden mellan nationalstat och globalisering, mellan slutenhet och öppenhet, står i fokus är det ofta migrationen som står i centrum för debatten. De viktigaste orsakerna till

att människor flyr från sitt land är klimatförändringar, krig, korruption samt stora ekonomiska skillnader mellan länder. I dagsläget finns det inget som tyder på att antalet flyktingar i världen kommer att minska, vilket kommer att påverka demografin i många länder.

Klimatförändringar

Koldioxidutsläpp leder till snabbare global uppvärmning, vilket nationer och människor över hela världen måste förhålla sig till. Konsekvenserna för enskilda länder eller platser är svåra att fullt ut överblicka. För världen som helhet medför klimatförändringarna en ökning av katastrofer och kriser i form av översvämningar, torka, stormar, utslagna ekosystem, nya sjukdomar, konflikter om vattenresurser samt människor på flykt. Det är oundvikligt att länder, företag och individer behöver förändra beteenden och vanor när det gäller transporter, matvanor, produktions- och konsumtionsmönster samt återvinning.

Ny teknik kommer sannolikt att spela en mycket viktig roll, både för att begränsa men också för att hantera effekterna av klimatförändringarna. Företag och länder med kunskap och framförhållning kan dra ekonomisk fördel av utvecklingen genom att utveckla miljöteknik och miljökompetens som begränsar klimatförändringarna. Men ny teknik kommer inte ensamt att lösa klimatkrisen. Människors livsstilar och konsumtionsmönster kommer också att ha stor betydelse för hur väl vi lyckas.

Teknik

Begrepp som digitalisering, bioteknik, artificiell intelligens, Big data och nanoteknik har vi alla hört talas om. När nya tekniker utvecklas och börjar samverka ökar tempot i omvandlingen och det sker just nu omvälvande förändringar i samhället. Såväl arbetsmarknad som välfärdstjänster kommer att påverkas på en rad olika sätt liksom kraven på utbildningssektorns förmåga att utbilda rätt kompetenser för morgondagens arbetsmarknad.

Ny teknik bidrar inte bara till ett ökat välstånd utan förändrar också vårt sätt att leva och hur vi uppfattar vår omvärld, vilket tydliggörs av den ökade användningen av digitala tjänster. Stora förhoppningar ställs på att teknik i olika former ska bidra till lösningar för att hantera samhällsutmaningar som exempelvis en åldrande befolkning och klimatkris. Samtidigt kan ny teknik missbrukas och

medföra nya risker och problem. Frågor om ansvarsfull teknikutveckling, säkerhet och etik blir allt viktigare.

Det är dock lättare att förutspå hur ny teknik kan användas än att förutse hur tekniken påverkar människors beteenden. Ofta ser vi inte konsekvenserna förrän tekniken funnits en tid. Ny teknik innebär också att nya färdigheter och kunskaper efterfrågas samtidigt som annan kunskap blir föråldrad.

Tekniska framsteg har ofta omvälvande samhällseffekter. Den lyfter folk från fattigdom och ökar välståndet för många, men förändrar också styrkeförhållanden mellan olika länder, branscher och företag. Enskilda personer och platser som inte lyckas anpassa sig och förändra sig i takt med den tekniska utvecklingen kan drabbas hårt, något som också visat sig i starka politiska reaktioner i en del länder.

Värderingar

Människors värderingar påverkas av förändringar i omvärlden och påverkar i sin tur länders och platsers kultur och utveckling. Det är människors värderingar som i hög utsträckning avgör om ett land kan bygga upp fungerande institutioner, om människor känner tillit till varandra, är toleranta mot olikheter och om de uppmuntrar kreativitet och entreprenörskap. Människors värderingar påverkas av ny teknik och tillgång till kunskap, men också av mer utdragna demografiska och institutionella förändringar i samhället eller av enstaka händelser i historien.

Förändrade värderingar följer ofta av generationsskiften. Grundläggande värderingar uppstår tidigt i livet och förändras vanligtvis rätt lite, om vi inte ställs inför omvälvande händelser eller om människor som vi står nära och litar på påverkar oss.

Globalisering och nya kommunikationstekniker har inneburit att idéer, trender, kunskap och även desinformation får snabbare spridning och når fler människor än tidigare. Förändrade värderingar kan därför uppkomma genom att vi blir påverkade av människor och skeenden utanför våra territoriella och kulturella gränser. Det har till exempel inneburit att skillnader i värderingar mellan olika individer ur samma generation har ökat och troligtvis kommer fortsätta att öka.

Kulturer, nationer, religioner och människor är inga klippor. De förändras ständigt.

Hans Rosling, professor i internationell hälsa

Trender

1. Ökat behov av livslångt lärande

Kompetensförsörjning är en central fråga såväl för kommuner och regioner som för näringslivet. För att upprätthålla välfärden är det avgörande att kommuner och regioner klarar att bemanna verksamheter med kompetenta medarbetare och använda individers kompetens rätt. Glappet mellan personer i arbetsför ålder och personer i behov av skola, förskola och äldreomsorg är historiskt högt och innebär stor konkurrens om rätt kompetens.

Arbetslivet förändras kontinuerligt och vi kommer att behöva vidareutbilda oss och byta yrke allt oftare under karriären. Förutsättningarna på arbetsmarknaden förändras också när digitaliseringen riskerar att slå ut mer kvalificerade tjänstemannajobb samtidigt som efterfrågan på enkla lågbetalda tjänster ökar. Nya perspektiv på utbildning och livslångt lärande växer fram. I vissa fall sker lärande genom förändrade arbetssätt. Ett exempel på detta är omställningen till en god och nära vård där förmåga att arbeta över traditionella gränser, nyttja digital teknik, kommunicera och jobba preventivt utgör viktiga delar.

Individers syn på traditionellt förvärvsarbete förändras. Fler söker levnadsalternativ där lönearbete kombineras med andra intressen. Mycket talar för att hybridarbete, en kombination av distans- och kontorsarbete, blir ny norm för många yrkeskategorier. Samtidigt behöver personalgrupper inom yrken som kräver fysisk närhet och stöd, inte minst inom äldreomsorgen, öka.

Idag saknas tillgång till vissa kompetenser, medan andra helt eller delvis behöver ställas om. Utvecklingen är ofta en direkt följd av digitaliseringen. Beroendet av tekniska system inom många verksamheter ökar behovet av ”cybercoacher” som brobyggare mellan maskiner, system och mellanmänsklig verksamhet. Att förstå den digitala transformationen och hur den påverkar arbetssätt och arbetsuppgifter är en viktig pusselbit i kompetensförsörjningen. Grupper som har svårighet att ställa om eller har begränsad utbildning riskerar att hamna utanför den föränderliga arbetsmarknaden.

Anställda kommer att kräva större flexibilitet och organisationerna kommer att behöva det.

Ashley Whillans, professor vid Harvard Business School

Fakta

Olika former av omställningssystem utvecklas för att stödja arbetsgivare och arbetstagare att tillämpa ett livslångt lärande. Ett exempel är Kompetens- och omställningsavtalet (KOM KR) som trädde i kraft under 2020 med syftet att stödja arbetsgivarnas behov av kompetensförsörjning och omställning inom sektorn.

Antalet anställda i välfärden, inklusive privata utförare, beräknas öka med cirka 132 000 under perioden 2019-2029 under samma period tillkommer 340 000 pensionsavgångar. Nära hälften av ökningen bedöms ske inom vård och omsorg i kommunerna, främst i äldreomsorgen.

Antalet studenter inom de 15 största bristyrkena i offentlig sektor behöver öka med 9000 individer per år under perioden 2023-2035. Nybörjarbehovet motsvarar 62 procent av alla som slutförde gymnasieskolan med grundläggande behörighet till universitetsstudier våren 2018.

Sex av tio medarbetare inom välfärden tror att kompetenskraven kommer att öka framöver och att det krävs kontinuerligt utbildning för att hantera detta.

Läs mer

SKR, ”Möt välfärdens kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020”.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ), ”Framtidens behov av högskoleutbildade – Genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035”.

Kairos Future, ”Framtidens arbetsliv 2019”.

Frågor

- Finns det möjligheter inom din kommun/region för en kontinuerlig kompetensutveckling bland nuvarande och nya medarbetare?
- Hur kan din kommuns/regions verksamheter anpassas till en ökad rörlighet i arbetslivet?
- Hur kan ni arbeta med kompetensförsörjning så att inte grupper hamnar utanför? Finns det anledning att ställa lägre eller andra krav för vissa grupper som har svårigheter att ställa om när det gäller kompetenskrav?

2. Användare driver teknisk utveckling

Vi befinner oss i den fjärde industriella revolutionen där gränserna mellan de fysiska, digitala och biologiska världarna blir alltmer flytande. I likhet med tidigare förändringar spås effekterna få omvälvande betydelse för individer, företag och samhället som helhet.

Till skillnad från tidigare teknikskiften är vi som medborgare i hög grad delaktiga i omställningen. År 2020 har 98 procent av de svenska hushållen tillgång till internet och internetanvändandet är över 95 procent hos dem mellan 12-75 år. Pandemin har på flera sätt inneburit ett digitalt språng där nya grupper har blivit användare av olika typer av tjänster. Deras erfarenheter är viktiga att ta tillvara för att skala upp det som fungerar.

Hållbarhetsmålen driver på utvecklingen på samhällsnivå. Stora investeringar i förnybar energi, kapacitetsutbyggnad av elnät för elektrifiering och modernisering av transportsystem påverkar den fysiska miljön och förutsättningarna för företag att etablera sig i olika delar av landet.

Den teknik som förändrar samhället har oftast funnits i några år i andra branscher eller sammanhang. Sensorn i processindustrin hamnar så småningom i sängen på vårdboendet. Det är när teknik paras ihop med behov i ett nytt sammanhang som förändringen tar fart på riktigt.

Förändringarna är så totala att det från perspektivet mänsklig historia, aldrig tidigare funnits en tid som verkat mer lovande eller varit mer riskabel.

Klaus Schwab, ordförande för World Economic Forum

Uppkopplade och samverkande system innebär även nya möjligheter för samarbete mellan offentliga och privata aktörer. Inom områden som stadsutveckling, mobilitet och hälsofrämjande insatser utvecklas testmiljöer där medborgare, företag och offentliga aktörer medskapar nya lösningar i verkliga miljöer. Nya arbetssätt ställer ökade krav på hantering av demokratiska värden, transparens och likabehandling.

Den digitala mognaden hos befolkningen innebär ökade förväntningar på att kommuner och regioner tillhandahåller moderna stöd och tjänster. Men förutsättningarna och förmågan att tillhandahålla dessa tjänster varierar hos olika

kommuner och regioner. Samtidigt växer kraven på att kommuner och regioner inte enbart digitaliserar befintliga processer utan att även nya verksamhetsmodeller utvecklas där individen samlat kan möta den offentliga förvaltningen. Individen ska inte själv behöva söka upp alla aktörer som är en del av händelsen.

Medarbetare i kommuner och regioner behöver moderna tekniska hjälpmedel för att effektivisera arbetet och för att arbetsmiljön ska upplevas som attraktiv. Smarta beslutsstöd, robotar och andra hjälpmedel förväntas avlasta, men med en ansträngd ekonomi måste prioriteringar göras. Vilka åtgärder skapar störst nytta för verksamhet och medborgare, var är det viktigast att avlasta personal för att ge utrymme för personlig service? Och hur kan man effektivisera utan att de viktiga mellanmänskliga mötena försvinner?

Fakta

Knappt tre av tio invånare (27 procent) menar att kommuner och regioner i stor utsträckning lever upp till deras förväntningar på digital service.

Majoriteten av medarbetarna i välfärden är positivt inställda till den ökade digitaliseringen som sker – både på arbetsplatsen (65 procent) och i samhället (68 procent).

Nära 7 av 10 internetanvändare som är 76+ år har nyttjat någon e-vårdtjänst under pandemin.

Läs mer

Internetstiftelsen, ”Svenskarna och internet 2020 - En årlig studie av svenska folkets internetvanor”.

Kommittén för teknologisk innovation & etik, ”Syn på teknikutveckling inom offentlig sektor”, KOMET årsrapport 2019:3.

Göteborgs universitet, ”Statusrapport – digital mognad i offentlig förvaltning”, 2020.

SKR, ”Digitalisering i välfärden - attityder och erfarenheter bland medarbetare och studenter”, 2020.

Frågor

- Hur kan din verksamhet effektiviseras och samtidigt stärka invånarnas livskvalitet?
- Hur involveras medborgare, företag och civilsamhälle i verksamhetens utvecklingsarbete?
- Hur IT- och elberoende är din verksamhet, vilka är de mest sårbara verksamheterna?

3. Nya livsmönster påverkar platsbundenhet

Digitalisering har möjliggjort för hemarbete och distansarbete för vissa delar av den yrkesverksamma befolkningen. Coronapandemin har påskyndat utvecklingen då delar av befolkningen tvingats arbeta hemma under en lång period och därmed gjort en snabb förflyttning i attityd och vana vid digitala möten och arbetsformer. Platsens betydelse för arbete förändras för många vilket resulterar i att människor i högre grad kan välja att helt eller delvis bosätta sig på annan ort än där arbetsplatsen är placerad.

Trots fortsatt urbanisering visar ny statistik att utflyttningen från storstäderna i Sverige fortsätter att öka. Det är särskilt barnfamiljer och högutbildade som flyttar till framför allt storstadsnära mindre städer. Större boyta till lägre pris och enklare livspussel lockar unga familjer. Närheten till arbete, kultur och nöjen i den större staden och boende i den tryggare och mer naturnära kranskommunen gör att människor upplever att de får det ”mesta av det bästa”.

Ökat distansarbete kan ha effekter på bland annat bostadsmarknaden och miljön i och med minskad pendling. Om fler får möjlighet att distansarbeta torde fler kunna välja boendeplats utifrån andra kriterier än arbetsplatsen. Eventuellt kan ändrade boendemönster bidra till ett ökat underlag för rekrytering på den lokala arbetsmarknaden.

Möjligheterna till en mer flexibel arbetsplats ställer också krav på tillgång till fungerande infrastruktur, bl.a. bredband i hela landet samt på fungerande arbetsmiljö och arbetsgivarens möjligheter att möta upp de krav som ställs. Ledarskap, medarbetarskap och sättet att organisera arbetsplatser påverkas när allt fler finns på distans.

Växelvisa boendeformer, som tidigare främst varit en möjlighet för friska pensionärer, möjliggörs för fler yrkesgrupper när arbetsgivare förändrar policier och attityder till distansarbete. Tidigare fritidsboende har blivit deltidboende, något som kan påverka etablerade administrativa gränser, system och lagstiftning. Var ska man betala skatt och var får man tillgång till välfärdstjänster som exempelvis hemtjänst? För enskilda kommuner med en hög grad av fritidsbostäder kan det medföra ökade påfrestningar på samhällets infrastruktur men kan också innebära ökade intäkter.

Pandemin var kanske den sista sparken vi behövde för att testa på det här. Nu kan jag åka skidor på lunchen.

Niklas Wikén flyttade från Stockholm till Åre, intervju i SVT Nyheter, 2 februari 2021.

Ett annat exempel på hur digitalisering påverkar samhällsstrukturer och platsens betydelse är den växande e-handeln som tillsammans med minskad posthantering ställer nya krav på både transporter och paketutlämning samtidigt som de traditionella stadskärnorna töms på butiker. Utmaningen för kommuner och regioner handlar därför om att förstå och möta nya förutsättningar, förväntningar och förändrade livsmönster som både driver på och drivs av digitalisering.

Fakta

Enligt siffror från SCB, som Stockholms Handelskammare analyserat, har rekordmånga flyttat från Stockholm under 2020. I antal nettoflyttar förlorade Stockholms stad 4 618 invånare under 2020.

Fyra av tio svenskar kan tänka sig att flytta från storstäderna om pandemin håller i sig och trenden med distansarbete fortsätter visar en undersökning från Sifo på uppdrag av molntjänstföretaget Citrix.

Läs mer

SCB, ”befolkningsstatistik 2020, flyttningsöverskott per region”.

Dagens Arena 22/1 2021, ”Fler flyttar från storstaden”.

Stockholms Handelskammare, webbsida, ”Rekordminus för Stockholms befolkning, artikel 22 februari 2021”.

Kairos Futures 2016, ”Vad är en attraktiv plats, Morgondagens boende- och flyttmönster, delrapport 2”.

Frågor

- Hur påverkar människors förändrade livsmönster din kommun eller region?
- Hur arbetar ni för att dra nytta av förändrade livsmönster?
- Hur arbetar ni för att motverka negativa effekter av förändrade livsmönster?

4. Hållbarhetsarbete ger konkurrensfördelar

Medvetenhet om att det krävs stora förändringar i hela samhället för att vi ska klara klimatmålen i Agenda 2030 har ökat det senaste decenniet. Synbara konsekvenser av klimatförändringar har skyndat på denna utveckling. Omställningen skapar nya förväntningar och krav på hållbara konsumtionsmönster och produktionssätt för både länder, företag och enskilda individer.

Värderingsförskjutningen syns i alla delar av samhället. Många människor vill bo på platser och arbeta för företag som har en tydlig agenda för att minska koldioxidutsläpp och bidra till att förbättra den lokala miljön. Att kunna erbjuda detta kommer i framtiden innebära inte bara ett nödvändigt villkor för planetens överlevnad, det skapar också nya konkurrensfördelar för såväl företag som kommuner och regioner.

Nya affärsmodeller etableras för att hantera klimatomställningen. Delningsekonomi är en växande trend som innebär att man lånar, hyr, eller delar varor och tjänster med varandra. Fossilfria kapitalinvesteringar, gröna bolån och övergång till mer cirkulära flöden är andra exempel på hur vi gemensamt skapar både klimatnytta och ekonomisk fördel på samma gång. Många kommuner och regioner arbetar aktivt för att stödja denna utveckling.

Kan vi som samhällsmedlemmar inte ta kontroll över vår produktion och konsumtion kan vi inte heller ta kontroll över klimatförändringarna.

Nina Björk, journalist, Dagens Nyheter

Klimatomställningen och nya affärsmodeller lyfter också fram nya målkonflikter som vi behöver hantera. Hur formar man ett ekonomiskt system där långsiktig hållbarhet är i fokus? Och hur kan vi kombinera klimativänlig teknikutveckling med förändrade beteenden i konsumtionsvanor och livsstilar?

Omställningen till fossilfria energisystem och transporter kräver ytterligare elektrifiering, digital kommunikation och brytning av metaller. Utbyggd vindkraft och råvaruutvinning skapar stor påverkan på den omgivning som tas i anspråk, vilket kan skapa intressekonflikter i samhället. Ett annat exempel är att den cirkulära ekonomin och delningsekonomin kan ge upphov till en svart ekonomi. Den snabba teknikutvecklingen i kombination med vårt behov av att hantera övergripande utmaningar ställer krav på samhällets förmåga att utforma

regelverk som tar tillvara teknikens möjligheter utan att skapa ytterligare belastning på miljön eller samhällsfunktioner.

Fakta

Enligt organisationen Företagarna anser 9 av 10 småföretag att det är viktigt eller mycket viktigt för företag att ta samhällsansvar och bedriva hållbarhetsarbete. 63 procent av småföretagen har idag någon form av hållbarhetsarbete och majoriteten planerar för ökade insatser.

Tjugotvå olika branscher har tagit fram färdplaner för fossilfri konkurrenskraft. Färdplanerna beskriver hur branscherna ska bidra till att uppnå riksdagens mål om att Sverige ska ha nettonoll utsläpp senast år 2045 samtidigt som de stärker sin konkurrenskraft. (Källa: Fossilfritt Sveriges webbplats).

Statskontoret har analyserat hur Agenda 2030 påverkar myndigheters, kommuners och regioners hållbarhetsarbete. Enligt deras genomgång använder 70 procent av kommunerna och regionerna Agenda 2030 som ett verktyg i arbetet med hållbar utveckling.

Läs mer

Statskontoret, "Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner, delrapport".

SKR, webbplats, "Öppna jämförelser Agenda 2030".

Företagarna, "Hållbarhet som konkurrensfördel - småföretagen ställer om", 2019.

Forskningsprogrammet Bortom BNP-tillväxt, "Scenarier för ett hållbart samhällsbyggande", webbplats.

Globala målen, "Mål 13 – bekämpa klimatförändringarna", webbplats.

Föreningen Klimatkommunerna, "För ett hållbart samhälle", webbplats.

Viable Cities, "Klimatkontrakt 2030", webbplats

PWC ”Kommunal hållbarhetsredovisning – För kommuninvånarens bästa – En hållbarhetsredovisning över Sveriges kommuners mål och resultatstyrning inom hållbarhet” maj 2021

Frågor

- Hur arbetar din kommun/region med hållbarhetsfrågor?
- Hur kan ni bidra till ett mer cirkulärt samhälle?
- Hur kan din kommun/region påskynda beteendeförändringar som bidrar till minskad klimatpåverkan?

5. Välfärdsbrottslighet slukar allt mer resurser

I Sverige har ett högt förtroende för det offentliga skapats och underhållits genom en påtaglig stabilitet och integritet i förvaltningen. Administrativa processer har styrts av mål som rättssäkerhet, opartiskhet, transparens och likabehandling.

Omfattande fall av korruption, fusk och oegentligheter har dock uppdagats under de senaste åren och pekar på förändringar i omvärlden och i den offentliga sektorn. Stora brottshärvor som också kopplas till exempelvis hemtjänst och personlig assistans har ställt krav på både resurser och kompetens i den kommunala organisationerna och hos rättsväsendet. Fallen har även fått stort medialt intresse. Flera av dessa fall utgör inte enskilda företeelser eller misstag utan är en del av en organiserad kriminalitet som genom avancerade brottsupplägg kommer åt pengar från välfärdssystemen. Det drabbar enskilda som inte får den omsorg som de har rätt till och finansierar annan grov och organiserad brottslighet. I förlängningen urholkas också medborgarnas tillit och förtroende till samhällets institutioner.

En variant av välfärdsbrottslighet som också ökar är miljöbrotten, exempelvis illegal avfallshantering. Något som kan få katastrofala följder för både miljö och människor. Företagare är också en grupp som i ökad utsträckning drabbas av stölder, inbrott och bedrägerier. Konsekvenserna för en kommun kan bli att företagets investeringar minskar, att det blir svårare att rekrytera personal och att företagen flyttar från kommunen.

Det finns också systemhotande konsekvenser om välfärdsbrottsligheten tillåts utarma människors tilltro till socialförsäkringen i stort.

Per Eleblad, försäkringsdirektör på Försäkringskassan

Den mediala uppmärksamheten kring dessa fall visar också att omvärldens krav på ett etiskt förhållningssätt har ökat. Frågor kring opartiskhet, objektivitet och värdegrund är mer i fokus idag då ämbetsmannaidealen återigen betonas. Statliga myndigheter, kommuner och regioner har på senare tid ökat sina kunskaper om och åtgärder för att motverka och avslöja olika former av välfärdsbrottslighet.

Åtgärderna handlar både om att känna till var sårbarheterna finns och om att utveckla metoder för att avslöja brottslighet. Exempelvis kan önskade reformer tillföra många goda värden men också bidra till ökade risker vad gäller korruption, fusk och oegentligheter. Det finns samtidigt en risk för att det mediala trycket och politiska krav på åtgärder riskerar att påverka dem som har rätt till stöd på ett negativt sätt. På samma sätt kan ett ökat inslag av tillit i styrning ge möjlighet till innovation och utveckling men det behöver balanseras av en proportionerlig kontroll och transparens.

Fakta

Enligt Ekobrottsmyndigheten använder de kriminella företag som verktyg för att undanhålla skatter och avgifter eller tillskansa sig ersättningar, bidrag och förmåner på felaktiga grunder. I flera av de större ekobrottsutredningar som myndigheten bedriver utgör företag själva kärnan i brottsupplägget. Valfärdsbrotten finansierar i allt högre grad den organiserade brottsligheten.

Den organiserade avfallskriminaliteten är internationell och har enligt Interpol snart växt om den globala narkotikahandeln.

Läs mer

SOU 2017:37, ”Kvalificerad valfärdsbrottslighet – förebygga, förhindra, upptäcka och beivra”.

BRÅ, webbplats, ”Valfärdsbrott mot kommun och region”.

Försäkringskassan, webbplats, ”Myndigheter i gemensamt arbete mot valfärdsbrottslighet”.

Företagarna, rapport, ”Brott mot företagare 2021 – Kriminalitetens omfattning och dess konsekvenser för mindre företag i Sverige”.

Frågor

- Tror du eller vet du att det har förekommit/förekommer organiserad välfärdsbrottslighet i din kommun/region?
- Vilka är de viktigaste delarna i arbetet med att förhindra detta?
- Vilken roll har organisering, att arbeta förebyggande och att kontrollera verksamheter i detta sammanhang?
- Sammanställs antalet polisanmälningar i din kommun/region och sker någon myndighetssamverkan kring välfärdsbrottslighet?

6. Ökad polarisering och utsatthet

Många i Sverige har fått det avsevärt bättre ekonomiskt under de senaste 30 åren. En majoritet är nöjda med sina liv, har tillit till medmänniskor och till samhället i stort. Sverige hamnar ofta bland de allra främsta i en rad internationella undersökningar kring exempelvis social välfärd, jämställdhet och låg korruption.

Samtidigt har det skett en ökande polarisering i samhället utifrån flera dimensioner; ekonomiskt, socialt och åsiktmässigt. Skillnaderna vad gäller till exempel arbetslöshet, skolresultat, hälsa, valdeltagande och upplevd trygghet är stora såväl inom som mellan kommuner och regioner.

Sedan början av 1980-talet har inkomst- och förmögenhetsspridningen mellan olika grupper i samhället ökat och denna utveckling har förstärkts under senare år. En ökad bostadssegregation har i hög grad befäst skillnaderna i levnadsvillkor mellan människor. Den ökande ojämlikheten och koncentrationen av social utsatthet till vissa bostadsområden har dessutom skapat samhällsproblem som blivit allt viktigare att kunna bryta.

Statistik från SOM-institutet visar också att missnöjet i ett tioårsperspektiv ökar i Sverige och många anser att landet utvecklas på ett negativt sätt. Det är långt ifrån alla som tycker så, men det är en växande grupp som ofta består av människor som är ekonomisk och socialt utsatta och som bor i kommuner eller bostadsområden där utvecklingen på många sätt gått i fel riktning.

De flesta kommuner utvecklas på ett bra sätt men det finns också kommuner som hamnat i en negativ utvecklingsspiral där en svag befolknings- och sysselsättningsutveckling utmanar ekonomi, kompetensförsörjning och finansieringen av välfärdstjänster.

När befolkningen minskar i kommunen och delar av den offentliga och privata servicen försvinner, så är det lätt att som medborgare uppfatta att hela samhället går i fel riktning. En del av dessa kommuner är också utsatta för så kallad social dumping, dvs. när kommuner aktivt medverkar till att invånare med behov av stödresurser flyttar till en annan kommun. Även om en viss ökad inflyttning nu sker i många kommuner, så är det svårt att bryta en sned demografiskt och socioekonomisk sammansättning av befolkningen.

En stor andel av de flyktingar som kommit till Sverige, speciellt under 2010-talet, har varit pojkar/unga män i åldrarna 15-29 år. Det har därför uppstått en övervikt nationellt på nästan 9 procent av pojkar/unga män jämfört med flickor/unga kvinnor i samma ålder. I många av de kommuner som har haft en negativ utveckling och där andelen unga män var stor redan tidigare kan övervikten av pojkar/unga män vara upp mot 20-50 procent. Unga kvinnor utbildar sig och flyttar oftare från hemorten. En effekt av utvecklingen är att det håller på att uppstå ett ny form av utanförskap. Fler unga män klarar inte av skolan, har svårt att få arbete och har problem att etablera sig både socialt, ekonomiskt och som partner.

Polariseringen sätter därför vid en viss punkt själva samhället på spel. Två grundläggande aspekter av offentlighetens kultur måste återupptäckas och utvecklas i nya former. Det första är dess funktion att vara grupp- och gränsöverskridande. Det andra är dess uppgift att utveckla vår förmåga att se förbi den egna ståndpunkten.

Anders Ekström, professor i idé- och lärdomshistoria vid Uppsala universitet

En annan form av utanförskap är det digitala utanförskapet. När allt fler av samhällets tjänster och utbud flyttar ut på nätet, riskerar sällan- och icke-användare av digitala tjänster att hamna utanför. Undersökningar visar att det är en jämförelsevis liten grupp, men att den är sammankopplad med demografiska och socioekonomiska faktorer såsom inkomst, utbildning och ålder. De är oftare äldre med låg utbildningsnivå. Många bor också ensamma på landsbygden. Möjligheten till digital kommunikation kan också vara sämre rent tekniskt. Post- och telestyrelsens mobiltäcknings- och bredbandskartläggning som presenterades 2021 visar att exempelvis 57 procent av hushållen utanför tätort och småort har tillgång till snabbt bredband jämfört med knappt 90 procent i tätort eller småort.

Fakta

Enligt SOM-institutet ansåg 39 procent att Sverige var på väg i fel riktning år 2012. Motsvarande siffra år 2020 var 57 procent. Flertalet av dessa litar dock fortfarande generellt på sina medmänniskor och på samhällets institutioner, men även andelen så kallade låg- och mellantillitare har ökat med fyra procentenheter sedan 2014.

I åldrarna 15-29 år är övervikten av pojkar/unga män totalt sett 8,5 procent – motsvarande siffra år 2002 var 4,3 procent. I Överkalix är övervikten som störst med drygt 50 procent. I 74 kommuner, dvs i var fjärde kommun, är övervikten av pojkar/unga män över 20 procent. Endast i fem större stadskommuner finns en liten övervikt av flickor/unga kvinnor.

I en enkätundersökning som TT genomförde i slutet av 2019 uppgav 70 procent av de 159 kommuner som svarat att det sker inflyttning av socialt utsatta personer till den egna kommunen från andra kommuner.

Läs mer

SCB, "Hushållens ekonomiska standard 2019".

World Economic Forum, "Why Sweden beats other countries at just about everything", 2017-01-30.

Kairos Future, "Framtidens samhällskontrakt - Minirapport 1 av 2 från studien Morgondagens medborgare", 2019.

Arena Idé, Johanna Lindell och Lisa Pelling, "Det svenska missnöjet", 2021.

Frågor

- Hur ser utanförskapet ut i din kommun/region? Finns det skillnader mellan din kommun/region och näraliggande kommuner/regioner eller mellan olika bostadsområden? Vad kan det bero på?
- På vilket sätt tycker du att utanförskap och social utsatthet påverkar din kommun/region?
- Hur kan utanförskap och social utsatthet brytas i din kommun/region?

7. Det lokala och regionala handlingsutrymmet utmanas

Röster för ökad statlig styrning har både höjts och blivit fler under pandemin. Framför allt när det gäller vård, skola och äldreomsorg. Centralisering förs fram som en enkel lösning på komplexa välfärdsfrågor.

Samtidigt som den statliga detaljstyrningen ökat under många år minskar även det nationella handlingsutrymmet som en följd av internationell rätt, EU och finansiella system. Något som i sin tur genererar ett ännu mindre utrymme för det lokala och regionala mandatet.

Det finns flera drivkrafter bakom centraliseringskraven. Dels tycker medborgare att det är viktigt att välfärden är likvärdig över landet och kan av den anledningen uppfatta staten som en bättre garant för detta än kommuner och regioner. Dels hör och ser vi partiföreträdare på nationell nivå som i debatten vill visa handlingskraft genom att kräva förstatligande eller hårdare styrning.

Den statliga styrningen är omfattande och fragmentiserad, vilket försvårar för kommuner och regioner att göra prioriteringar utifrån ett helhetsperspektiv – svårigheter som ökar när behoven växer snabbare än resurserna. Genom den ökade detaljstyrningen finns en risk att resurserna leds fel och effektiviseringsmöjligheterna minskar.

Detaljstyrningen bakbinder möjligheten för verksamheterna att använda resurser på bästa sätt och anpassa utifrån de lokala förutsättningarna och behoven.

Anders Knappe, ordförande SKR

Medborgarna vill att välfärden både ska vara likvärdig och rättvis över hela landet och att den samtidigt ska kunna påverkas lokalt. Lokala lösningar utifrån en helhetssyn blir svårare att utforma när individuella rättigheter detaljstyrs av nationell lagstiftning. Det lokala självstyret innebär att det finns utrymme för att göra lokala anpassningar och testa många olika lösningar som andra kan inspireras av.

Fakta

Trots en ökad samsyn om problemen med den statliga detaljstyrningen konstateras det i Statskontorets rapport från 2020 att den fortsätter att öka. Antalet riktade statsbidrag ökade från 165 stycken år 2019 till 183 under 2020. Under året tillkom dessutom en indirekt styrning genom närmare 180 nya regeringsuppdrag som påverkar kommuner och regioner, vilket är cirka 60 procent fler uppdrag än för 2019.

Läs mer

Statskontoret, "Utveckling av den statliga styrningen av kommuner och regioner 2019".

SKR, "Självstyrelsens potential, frihet och ansvar stärker samhällets kapacitet", 2020.

Frågor

- Hur påverkas din kommun/region av statlig och överstatlig styrning? Vad utgör stöd och vad stör det lokala eller regionala självstyret?
- Hur möter du medborgares och medias eventuella kritik mot exempelvis skillnader eller kvalitetsbrister?
- Har du någon idé eller strategi för hur din kommuns/regions handlingsutrymme skulle kunna öka?

8. Tillitens betydelse uppmärksammas allt mer

Människors tillit till varandra och till samhällsinstitutionerna är grundläggande för såväl ekonomisk utveckling som offentlig välfärd. Med hög tillit minskar transaktionskostnaderna i samhället, vilket ökar dynamiken i ekonomin. Sambandet mellan hög tillit och välfärdsindikatorer som god hälsa, låg kriminalitet, hög grad av trygghet och uppskattad lycka är också väl dokumenterad i forskningen.

I internationella jämförelser ligger Sverige tillsammans med de nordiska länderna samt Nederländerna i topp vad gäller människors tillit. Men något håller på att hända i Sverige. Tilliten har minskat något och det verkar som tilliten varierar allt mer mellan olika grupper i samhället.

Tidigare har det exempelvis inte funnits några stora skillnader mellan män och kvinnor eller mellan generationer. Ungdomar som grupp har visserligen alltid haft en lägre tillit än medelålders och äldre, men med åldern har tilliten tidigare ökat till samma nivåer som äldre generationer haft. Sedan år 2005 har dock tilliten minskat bland unga i åldern 16-29 år och sedan 2015 har det också skett en minskning i åldern 30-44 år, vilket troligtvis beror på att det är en generation som vuxit upp med lägre tillitsnivåer som nu börjar bli medelålders. Det har också uppstått en liten skillnad mellan mäns och kvinnors tillit där männens tillit sjunkit något.

Jag tror att tillit är som korallrev. De tål en hel del skit, men när de väl klappar ihop så går det snabbt – och effekterna blir katastrofala.

Bo Rothstein, statsvetare, Göteborgs universitet

I tider av ökad polarisering, växande social oro och brist på gemensamma berättelser riskerar tilliten mellan människor att påverkas negativt, speciellt bland utsatta människor och grupper. Minskar tilliten mellan människor ökar betydelsen av att samhällets institutioner och organisationer lever upp till vad man som medborgare ska kunna förvänta sig av dem. Ledarskapet och det offentliga agerandet från politiska företrädare, myndighetspersoner och den ekonomiska eliten blir nu mer avgörande än på länge för hur tillit och förtroende utvecklas eller undergrävs.

Förtroendet för regeringens arbete, för förtroendevalda och för hur demokratin fungerar har under 2010-talet försämrats, men under pandemin har förtroendet åtminstone till viss del återställts. För många samhällsinstitutioner som sjukvården, polisen och grundskolan har förtroendet ökat under senare år och speciellt under 2020. Frågan är dock om förbättringen är en tillfällig pandemi-effekt, eller om det ökande förtroendet för samhällets institutioner kan bibehållas på längre sikt?

Tillitens betydelse för samhällsutvecklingen uppmärksammas i allt högre utsträckning. För den sociala dimensionen i hållbar utveckling, för en ökad tillit i styrning av den offentliga sektorn, för förmågan att samverka över organisations- och avdelningsgränser och för att skapa överbyggande möten mellan människor. Men vi behöver lära oss mer om hur tillit byggs upp och vad som riskerar att radera den.

Sammantaget verkar graden av tillit och förtroende bli än mer avgörande under kommande år. Den blir mer villkorad, men blir förmodligen också den tillgång som mer än andra hjälper eller stjälper organisationers och samhällets framgång.

Fakta

Andelen med mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen minskade från 44 till 31 procent mellan åren 2010 och 2019, men ökade till 42 procent år 2020. För de politiska partierna minskade andelen med mycket eller ganska stort förtroende från 22 till 17 procent mellan åren 2010 och 2019, men ökade till 21 procent år 2020.

Enligt Folkhälsomyndighetens statistik om sociala relationer och tillit, så är det 71 procent av befolkningen i åldern 16-84 år som generellt litar på andra människor. Sedan år 2005 har den andelen minskat med tre procentenheter. Den stora förändringen över den tiden gäller åldersgruppen 16-29 år där andelen som generellt litar på andra människor har minskat från 63 till 55 procent. Bland äldre mellan 65-84 år har tilliten däremot ökat med två procentenheter till 80 procent. Andelen män som generellt litar på andra människor uppgår till 70 procent, medan motsvarande siffra för kvinnor är 73 procent – en skillnad som uppstått mellan åren 2018-2020.

Läs mer

SOM-institutet, "Förtroende för samhällets och pandemins aktörer".

SOM-institutet, "Resultat från SOM-seminariet 2021".

Folkhälsomyndigheten, "Nationella folkhälsoenkäten 2020".

Medieakademien.se, "Förtroendebarmetern 2021", webbsida.

Frågor

- Varför är tillit så viktigt för att ett samhälle ska fungera effektivt?
- Hur stor tror du tilliten är i din kommun/region jämfört med andra kommuner/regioner?
- Vad kan din kommun/region göra för att öka tilliten bland invånarna?

9. Komplexa samhällsutmaningar kräver nya arbetssätt

I en globaliserad värld har kunskap som konkurrensfördel minskat och vi håller på att gå från ett kunskaps- till ett nätverkssamhälle. Kunskap är naturligtvis fortfarande viktigt, men det är främst människor, organisationer och företag som i samverkan med varandra kan kombinera olika kunskaper och erfarenheter på ett kreativt sätt som når framgång.

Vår tids utmaningar påverkas av att världen blir allt mer global och mindre förutsägbar än tidigare. Flyktingvågen 2015, Covid-19 och klimatkrisen är några exempel. För att hantera komplexa samhällsutmaningar där ingen aktör är ensam ansvarig eller har egen rådighet, krävs nya lösningar och arbetssätt. Den gemensamma nämnaren för utmaningarna är att de har flera dimensioner, är svåra att definiera och därmed svåra att lösa. Samverkan behöver ske i organisatoriska mellanrum där ansvarsfrågan inte är självklar.

Samhällets institutioner som i huvudsak byggdes upp under industrialiseringen utformades i hög grad utifrån storskaliga ideal som inte alltid varit funktionellt för sektorns människonära verksamheter. Det har visat sig svårt att bryta etablerade logiker, kunskapsområden och organisationsgränser för att samlas kring gemensamma utmaningar eller för att utgå ifrån ett individperspektiv.

We are taking 21st century challenges, evaluating them with 20th century ideas, and responding with 19th century tools.

Madeleine Albright, 2013, USA:s utrikesminister 1997-2001

Samverkan ses av många som en lösning, men erfarenheter visar att samverkan också kan medföra risk för ökad administration och oklar ansvarsfördelning. Det kan också medföra negativa konsekvenser för de rådande systemen för redovisning, styrning och uppföljning. Vem tar ledarrollen och hur ska ansvaret delas när alla både är en del av problemet och därmed lösningen? Hur och vem utkräver vi ansvar av när "allas ansvar är delat ansvar"?

Vid komplexa samhällsutmaningar har sällan enskilda individer eller organisationer full insikt eller rådighet att lösa problemet. Där behöver alla nyckelaktörer samlas kring utmaningen och målen och bidra med sin kunskap och kompetens. Om detta ska bli möjligt måste det finnas ett utrymme för dialog, utveckling och vilja att pröva nya gemensamma lösningar. Detta kan inled-

ningsvis upplevas som en svårighet då förståelsen och tilliten till varandra och varandras uppdrag och organisationer kan saknas. En ytterligare utmaning är att avsätta tid och resurser för att utforska och agera i frågor med osäkert utfall eller effekt.

Medvetenheten om komplexa utmaningar har ökat inom forskningen, hos näringslivet och i offentliga organisationer. Enligt flera forskare behöver den traditionella styrningen kompletteras med systemkunskap. Det ömsesidiga samspelet mellan samverkande aktörer, förmågan att se vinsten att jobba tillsammans och mötesplatser för dialog ökar möjligheten att gemensamt hantera komplexa samhällsutmaningar.

Fakta

Den nya nationella strategin för hållbar regional utveckling 2021-2030 har ett fokus på stora samhällsutmaningar som miljöproblem, demografiska förändringar och ökade klyftor både inom Sverige och inom EU. Samverkan mellan statliga myndigheter, regioner och andra aktörer lyfts som en av de viktigaste förutsättningarna för att lösa utmaningarna.

I regeringens handlingsplan för Agenda 2030 beskriver regeringen ett antal centrala åtgärder för hållbar utveckling som förväntas att ge resultat och effekter under kommande år. För att framgångsrikt genomföra handlingsplanen poängterar regeringen vikten av att det i samhället finns en bred delaktighet i omställningen.

Läs mer

Regeringens skrivelse 2020/21:133 ”Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030”, 2021.

Regeringskansliet ”Handlingsplan Agenda 2030 2018–2020”, 2018.

Mats Thyrstrup, Handelshögskolan i Stockholm ”I välfärdsproduktionens gränsland – Organisatoriska mellanrum i vård, skola och omsorg”, 2014.

SKR ”Att hantera komplexa samhällsutmaningar – organisera, styra och leda i samverkan”, 2020.

Frågor

- Har din kommun/region identifierat komplexa samhällsutmaningar och diskuterat hur ni bäst möter dem och med vem?
- Har din kommun/region förutsättningarna att organisatoriskt arbeta med komplexa samhällsutmaningar tillsammans med andra aktörer?
- Har din kommun/region diskuterat ledarskapets roll och betydelse för att möta komplexa samhällsutmaningar?

10. Ökad medvetenhet om samhällets sårbarhet

Världen är idag mer uppkopplad och ihopkopplad än någonsin tidigare. Digitalisering och teknikberoende skapar många fördelar, men innebär också en ökad sårbarhet. Klimatförändringar, terrorism, pandemier och ett försämrat säkerhetspolitiskt läge är andra skeenden som bidrar till att medvetenheten om samhällets sårbarhet ökat och därmed även insikten om att vi måste rusta oss bättre för framtida kriser och krig.

Vi står i ett läge där vi behöver bygga kunskap och fördela ansvar för kriser som kan uppstå. På nationell nivå inrättas från och med 2022 en myndighet för psykologiskt försvar som en följd av det försämrade säkerhetsläget och ett nytt nationellt cybersäkerhetscentret ska stärka Sveriges samlade förmåga att förebygga och hantera cyberhot mot Sverige. Cyberattacker orsakar stora störningar och drabbar både privat och offentlig sektor. Enligt MSB kan målsättningen med ett angrepp se olika ut. Det kan vara att skaffa åtkomst till information, skapa oreda i, eller skada IT-system. Ett angrepp kan också syfta till att ge någon form av ekonomisk vinning.

Vi människor anförtror osäkra datorsystem med makten över våra pengar, vår intellektuella egendom och sentimentala värden. Datorer har kontroll över kritisk infrastruktur, vård och krigsmateriel utan att vi har exakt kontroll över vem eller vilka som kontrollerar datorerna.

Pontus Johnsson, professor i nätverk och systemteknik, KTH

Medvetenheten om klimatförändringarna i form av översvämningar, torka, ras och skred har också ökat det senaste decenniet. I första hand pekar klimatmodellerna på ett framtida mildare klimat och mer nederbörd och avrinning i norra Sverige, samtidigt som det blir varmare i södra Sverige utan större ändringar i årsnederbörd och avrinning. Extrema regn och extrem torka under sommaren 2021 visar tydligt vad ett förändrat klimat för med sig.

Pågående klimatförändringar kräver ett förebyggande arbete hos både kommuner och regioner. Bebyggelse, infrastruktur och tekniska försörjningssystem måste anpassas för att klara dagens extrema väderhändelser och de klimatförändringar som väntar. Hur kan vi gemensamt göra hela landet motståndskraftigt mot naturolyckor? Idag är kostnaderna höga för enskilda

kommuner som måste göra anpassningar och för invånarna på de drabbade orterna som får stå för notan.

Ett annat område som fått högre prioritet är Sveriges förmåga att hantera kriser genom ett starkare civilt försvar. Kommuner och regioner spelar en stor roll i detta då de ansvarar för flera viktiga samhällsfunktioner. Hälso- och sjukvård, livsmedel och dricksvattenförsörjning, transporter samt energiförsörjning är några av de utpekade områden som har direkt bäring på kommuners och regioners uppgifter.

Intresset för krisberedskap syns även på det individuella planet. Invånare är överlag inte rustade för krissituationer som exempelvis långvariga strömavbrott. Som ett svar på detta har den så kallade prepperrörelsen vuxit fram. Idag erbjuds till och med folkhögskolekurser som riktar sig till människor som vill förbättra möjligheterna att klara en krissituation när samhället utsätts för press och inte kan leverera ordinarie service.

Fakta

Konsultföretaget PwC intervjuar årligen 100 svenska företag om hur de ser på cybersäkerhet. År 2019 svarade 63 procent att de utsatts för cyberattacker.

Tidningen Sjukhusläkaren gjorde år 2020 ett nedslag i olika regioner för att få en aktuell bild av hur regioner och sjukhus arbetat för att möta cyberhot. Flera regioner gör bedömningen att frågor om IT-säkerhet kommer att växa i omfattning de närmaste åren.

Många förändringar i klimatsystemet blir större i takt med en ökande global uppvärmning. Det inkluderar ökningarna i förekomst och intensitet hos värmeextremer, marina värmeböljor, skyfall, jordbrukstorka och ekologisk torka i en del regioner. Likaså andelar intensiva tropiska cykloner samt minskningar av havsisen på Arktis, snötäcken och permafrosten.

Läs mer

MSB m.fl. 2020, ”Cybersäkerhet i Sverige – hot, metoder, brister och beroenden”.

MSB m.fl. 2020, ”Cybersäkerhet i Sverige – rekommenderade säkerhetsåtgärder”.

PwC 2020, ”Cyberhoten mot Sverige. En undersökning om hur 100 större svenska bolag ser på cybersäkerhet nu och i ett framtidsperspektiv”.

Klimatanpassning.se, SMHI, webbplats.

SMHI Klimat, webbplats.

Frågor

- Klimatförändringarna har ofta lokala effekter, vilka är de troliga riskbilderna för er kommun/region
- Hur anpassar ni era olika verksamheter för att klara klimatförändringar?
- Vilken kompetens krävs i er kommun/region för att förebygga och hantera olika former av hot och sårbarheter?

Vägval för framtiden 4

Vägval för framtiden 4 är ett verktyg som omfattar tre delar. Dels denna analys över trender och drivkrafter, dels en animerad film och till detta finns en handledning riktad till den eller de som vill använda materialet i den egna kommunens eller regionens omvärldsarbete.

Målgrupper för Vägval för framtiden är ledningsgrupper, budgetberedningar, arbetsgrupper eller andra som har behov av inspiration och olika perspektiv på omvärlden. Vår förhoppning är att materialet ska stimulera till samtal om utmaningar och olika vägval.

Upplysningar om innehållet
Linda Nordberg, linda.nordberg@skr.se

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2021
ISBN/Beställningsnummer: 978-91-7585-979-8
Text: Klas Danerlöv, Märit Melbi, Linda Nordberg, Christina Thulin, Jan Torége
Produktion: Carlsöö & Co